

Короєд Сергій Олександрович

*Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила,
завідувач кафедри цивільного права і процесу, доктор юридичних наук, доцент*

**СПЕЦІАЛЬНИЙ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИДАЧІ
ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПISУ – НОВА СУДОВА ФОРМА
ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ОКРЕМИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ
ГРОМАДЯН**

Наприкінці минулого року парламентом було прийнятий закон, яким запроваджено новий порядок обмеження окремих майнових та особистих немайнових цивільних прав однієї особи з метою захисту особистих немайнових цивільних прав іншої особи, – Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (цим Законом внесено відповідні зміни до КУпАП, ЦПК, Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»), яким встановлюються нові види спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, визначаються підстави і порядок їх застосування (далі – Закон).

Так, зокрема, до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству Закон відносить: 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника; 2) обмежувальний припис стосовно кривдника; 3) взяття (зняття) на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників. Перший та останні два види заходів щодо протидії домашньому насильству безпосередньо не стосуються цивільного процесу (обмеження цивільних прав кривдника судом), оскільки мають адміністративно-правову природу. Для цивільного процесу науковий і практичний інтерес представляє другий вид як нова судова форма обмеження окремих майнових та особистих немайнових

цивільних прав (зокрема права власності і права користування на відповідне жиле приміщення, права батьків на спілкування з дитиною, права на свободу пересування і свободу листування і телефонних розмов тощо). Обмежувальний припис стосовно кривдника являє собою встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою (цей захід не може застосовуватися щодо кривдника, який не досяг вісімнадцятирічного віку та має спільне місце проживання з постраждалою особою); 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб. Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків. Обмежувальний припис видається судом на строк від одного до шести місяців у визначеному ЦПК порядку. У зв'язку з цим, Законом внесено зміни до ЦПК – доповнено розділ IV новою главою 13 «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису», якою встановлено, що: а) заява про видачу (продовження) обмежувального припису подається до суду за місцем

проживання (місцезнаходження служб підтримки постраждалих осіб) постраждалою особою (її представником, батьками та іншими законними представниками дитини, родичами дитини, а також органом опіки та піклування в інтересах дитини чи недієздатної особи, яка постраждала від домашнього насильства); б) заінтересованими особами у справах про видачу обмежувального припису є особи, стосовно яких подано заяву про видачу обмежувального припису, а також інші фізичні особи, прав та інтересів яких стосується заява про видачу обмежувального припису, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції; в) справа про видачу обмежувального припису розглядається судом за участю заявника та заінтересованих осіб. У разі якщо участь заявника становить загрозу подальшої дискримінації чи насильства для нього, справа може розглядатися без його участі. Неявка належним чином повідомлених заінтересованих осіб не перешкоджає розгляду справи про видачу обмежувального припису. Суд розглядає справу не пізніше 72 годин; г) у разі задоволення заяви суд видає обмежувальний припис у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на строк від одного до шести місяців; д) рішення суду про видачу обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання; е) про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення повідомляє уповноважені підрозділи органів Нацполіції за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, стосовно якої видано або продовжено обмежувальний припис, на профілактичний облік, а також районні державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника. Отже,

об'єктом правової охорони при застосуванні обмежувального припису стосовно особи-кривдника, є особисте немайнове право постраждалої особи на життя і здоров'я (ст. 281 ЦК) та право на свободу (ст. 288 ЦК), а об'єктом обмеження – права особи-кривдника на користування відповідним жилим приміщенням (ст. 383, 405 ЦК), свободу пересування (ст. 313 ЦК) і спілкування зі своєю дитиною (ч. 3 ст. 157 СК).

Аналіз наведених положень Закону дає підстави для висновку, що особливість вказаного способу обмеження окремих цивільних прав полягає в тому, що вказані заходи є не “покаранням” особи-кривдника (оскільки це не є їх метою), хоча й можна їх визнати заходом відповідальності, а є своєрідним способом захисту таких особистих немайнових прав постраждалої особи від домашнього насильства, як право на життя та здоров'я (ст. 281 ЦК – фізична особа має невід'ємне право на життя; фізична особа має право захищати своє життя та здоров'я від протиправних посягань) та право на свободу (ст. 288 ЦК – фізична особа має право на свободу; забороняються будь-які форми фізичного чи психічного тиску на фізичну особу). З огляду на визначену в юридичній літературі правову природу способів захисту прав [1, с. 96; 2, с. 32-33], робимо висновок, що спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, які застосовуються судом у вигляді обмежувального припису стосовно кривдника і які являють собою обмеження окремих майнових та особистих немайнових цивільних прав кривдника та є для нього заходами відповідальності, є одночасно способами захисту особистих немайнових цивільних прав постраждалої особи, оскільки в результаті їх примусового застосування відбувається припинення порушення особистих немайнових прав та ліквідація несприятливих наслідків для постраждалої особи, відновлення її права на свободу, тобто відбувається відновлення становища, яке існувало до порушення, а відтак відповідають способам захисту цивільних прав, передбачених п. 3 і 4 ч. 2 ст. 16 ЦК. Адже в цьому випадку дії кривдника

являють собою порушення меж здійснення його цивільних прав, хоча згідно із ч.ч. 2 і 3 ст. 13 ЦК при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб; не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі.

Отже, нова глава 13 розділу IV ЦПК «Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» фактично встановлює спеціальний судовий порядок захисту цивільних прав постраждалої особи, що узгоджується із ч. 2 ст. 276 ЦК, згідно з якою якщо дії, необхідні для негайного поновлення порушеного особистого немайнового права фізичної особи, не вчиняються, суд може постановити рішення щодо поновлення порушеного права, а також відшкодування моральної шкоди, завданої його порушенням. Хоча й є зауваження стосовно застосування судом таких заходів, як: заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; обмеження спілкування з постраждалою дитиною. Адже застосовуючи щодо кривдника такі заходи обмеження прав у спеціальному позапозовному порядку (нова глава 13 розміщена в розділі «Окреме провадження») та видаючи обмежувальний припис на строк від 1 до 6 місяців, місцевий суд фактично розглядатиме вимоги постраждалої особи про захист її цивільних прав (які за ЦК і СК та ЦПК мають розглядатися в позовному порядку) та вирішуватиме питання щодо майнових та особистих немайнових прав особи-кривдника у позапозовному провадженні без розгляду справи по суті, що порушуватиме право такої особи на захист та гарантії цивільної процесуальної форми. Неможна залишати поза увагою й ту обставину, що заперечення особи-кривдника проти застосування щодо нього обмежувальних заходів (або прохання застосувати більш м'який), на призначенні якого наполягає постраждала особа, або навпаки, при розгляді судом заяви особи-кривдника про дострокове припинення дії обмежувального

припису (що нажаль прямо не передбачено) та наявність заперечень постраждалої особи проти цього, в розумінні ч. 6 ст. 294 ЦПК може свідчити про наявність “спору про право”, який має вирішуватися в порядку позовного провадження, то суд має залишити заяву без розгляду і роз’яснити заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах. А це не відповідатиме меті та оперативності застосування обмежувальних заходів. Отже, цивільно-процесуальний порядок застосування обмежувального припису хоч й виправданий оперативністю вжиття невідкладних заходів з метою захисту прав постраждалої особи, проте створює реальну загрозу порушення державою прав особи-кривдника, що неможна виправдати вищевказаною метою. Тому підтримуючи в цілому проаналізовані законодавчі новели, будемо сподіватися на їх помірковане застосування суддями.

Список використаної літератури:

1. Короед С. О., Прут Ю. А. Реалізація превентивного способу захисту права власності в цивільному судочинстві // Судова апеляція. – 2017. – № 1 (46). – С. 92-98.
2. Вершинин А. П. Выбор способа защиты гражданских прав. – СПб.: Специальный юридический факультет по переподготовке кадров по юридическим наукам Санкт-Петербургского государственного университета, 2000. – 384 с.